

Robert Sawa

Przywilej lokacyjny wsi Doblowa koło Ranizowa

Rocznik Kolbuszowski 15, 111-115

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Przywilej lokacyjny wsi Doblowa koło Raniżowa

W III tomie *Kodeksu Dyplomatycznego Małopolski*, wydanym w roku 1887 przez Franciszka Piekosińskiego, zachował się odpis jednego ze starszych dokumentów odnoszących się do dziejów ziemi kolbuszowskiej w średniowieczu. Jest to wystawione przez króla Stefana Batorego w dniu 7 listopada 1576 r. w Toruniu¹ potwierdzenie wcześniejszego o ponad dwieście lat, pochodzącego z roku 1366 przywileju lokacyjnego Kazimierza Wielkiego, którym władca ten nagradza za wierną służbę dwóch rycerzy – braci Szczepana (Stefana) i Piotra z Chmielowa², udzielając im prawa lokacji nowej wsi na prawie magdeburskim w lasach określonych jako „silva (...) Doblowa circa Ramizow”, to jest w okolicy obecnej wsi Raniżów, położonej na Płaskowyżu Kolbuszowskim³.

Dokument Kazimierza Wielkiego ma charakter typowego nadania

¹ Oblatowane w księdze *Metryki Koronnej* pod nr 114, k. 236, por. *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, t. III, ed. F. Piekosiński, Kraków 1887, s. 200-201.

² Chodzi zapewne o wieś Chmielów k. Nowej Dęby w województwie podkarpackim.

³ Nazwa Doblowa, skądinąd nieznana, skłoniła badaczy tej problematyki do wysunięcia hipotezy o jej tożsamości z dzisiejszą Wolą Raniżowską, graniczącą od północy z Raniżowem, Na korzyść tego poglądu mogłaby przemawiać znana z *Liber beneficiorum* Długosza wielkość powierzchni gruntów kmiecych (*lanei cmetionales*) należących do Woli Raniżowskiej (40 łanów), zadziwiająco zbieżna z wymienianą w niniejszym dokumencie, por. J. Długosz, *Liber beneficiorum*, ed. A. Przeździecki, Kraków 1864, t. II, s. 369.

Raniżów w dawnych źródłach występuje także jako *Ramyżow* (tak: Długosz), *Ranischow*, *Ramyschow*, *Ramyżow* lub *Ramiżów*, być może od nazwiska Ramsch lub Ramisch, niemieckiej rodziny będącej w XV w. w posiadaniu znacznych dóbr w okolicach Przeworska, por. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i Litwy* (t. IX 525-526, Warszawa 1888, s.v. *Raniżów*, *Raniżowska Wola*). Na temat Raniżowa zob. także: L. Rosół *Monografia parafii Raniżów*, Kraków 1987 (mps); W. Mrocza, *Geneza i początek parafii*, w: *Parafia Kolegiacka Wszystkich Świętych w Kolbuszowej w latach 1510-2010. Studia, szkice i materiały*, red. S. Zych, Kolbuszowa 2010, s. 18-19.

uprawnień lokacyjnych, jakich wiele powstało za jego panowania w celu zagospodarowania i pobudzenia gospodarczego tych ziem Królestwa Polskiego, które pozbawione były infrastruktury cywilizacyjnej. Podobnie też i lokacja Doblowej, jak można wnioskować z niniejszego dokumentu, miała charakter posadowienia *in cruda radice* (dosł. „na surowym korzeniu”), to jest zasiedlenia obszaru, na którym nie miało dotychczas miejsca żadne regularne osadnictwo, porastały go zaś rozległe lasy (*silva*), które zasadzca był zobowiązany przynajmniej częściowo wykarczować, aby zapewnić teren pod zabudowę i uprawy rolne⁴. W akcie tradycyjnie określony został zakres topograficzny przyszłej lokacji, a także zespół ulg, uprawnień i służebności, które uzyskiwać miał lokowany zasadzca w okresie tzw. wolnizny (łac. *libertas*), czyli przejściowej liberalizacji obciążeń podatkowych i wyjęcia spod jurysdykcji powszechnej, co miało zachęcić ludność do osiedlania się na obszarze planowanej lokacji. Zawarto tu również wykaz zobowiązań zasadzcy wobec suwerena dokonującego nadania, m.in. opłaty z tytułu czynności prawno-karnych oraz wymóg stawania w razie konieczności do służby wojskowej.

W gronie wymienionych na końcu świadków aktu lokacyjnego, wystawionego w Opatowie, wymienione są osoby możnowładców i urzędników związanych z dworem Kazimierza Wielkiego oraz administracją terytorialną Królestwa, znane z innych tego rodzaju dokumentów (wojewoda sandomierski Piotr Nieorza, kasztelan sandomierski Wilczek, podczaszy sandomierski Dzierzko, kasztelan wiślicki Dobiesław, wojnicki Zawisza i zawichojski Pełka.

PRZEKŁAD

DCCXCIV. 1366, dnia 17 miesiąca października, w Opatowie

Kazimierz, król Polski, udziela Szczepanowi i Piotrowi z Chmielowa pozwolenia na lokowanie wsi w lesie Doblowa na prawie niemieckim magdeburskim

W imię Pana amen. Niechaj wiedzą wszyscy, którzy mają się o tym dowiedzieć, że my, Kazimierz, z łaski Bożej król Polski, chcąc pomnożyć korzyści naszego królestwa, udzielamy od teraz mężom sprawnym⁵, rodzo-

⁴ Za czasów Jana Długosza spór o dziesięciny na tle charakteru pierwotnej lokacji toczył miejscowy proboszcz Raniżowa z biskupem krakowskim. Zob. J. Długosz, *Liber beneficiorum*, tamże; por. *Słownik geograficzny*, tamże, s. 526.

⁵ Sprawni, w oryg. *discreti*, tytuł przysługujący osobom formalnie pasowanym na rycerzy.

nym braciom Szczepanowi i Piotrowi z Chmielowa, darzonym przez nas zaufaniem, prawa lokowania wsi na prawie niemieckim magdeburskim w naszym lesie, zwanym Doblowa koło Ramizowa⁶, obejmującym czterdzieści łanów⁷, w której niniejszym czynimy sołtysami [*sculteti*] ich oraz ich spadkobierców. Do tego sołectwa dodajemy niżej opisane dochody, to znaczy dwa wolne łany, karczmę [*taberna*], młyn [*molendinum*] z dwoma kołami, pasieki [*mellificia*] i łąki [*prata*] na ich łanach, a także co trzeciego denara⁸ od każdej osądzonej sprawy i co szóstego od czynszu oraz stosowną część od daniny zwanej „sep”⁹; wszystko to przekazujemy im jako wolne w posiadanie ich samych oraz ich spadkobierców. Ponadto zwalniamy wspomnianych sołtysów i kmieci [*cmetones*] uprzednio wspomnianej wsi od wszelkiej jurysdykcji wojewodów [*palatini*]¹⁰, kasztelanów [*castellani*]¹¹ i wszystkich sędziów [*iudices*] naszego królestwa oraz urzędników tychże, tak że [jeśliby zostali] pozwani, nie powinni w ogóle odpowiadać ani przed nimi wszystkimi, ani żadnym z nich, czy to w sprawach wielkich, czy też małych, na przykład kradzieży [*furtum*], rozlewu krwi [*sanguis*], męzobójstwa [*homicidium*], lecz kmiecie winni odpowiadać jedynie przed tymi sołtysami, sołtysi zaś przed nami albo naszym sędzią [prawą] niemieckiego, to znaczy magdeburskiego. W sprawach karnych¹² zaś nadajemy wyżej wspomnianym sołtysom pełne i całkowite prawo sądenia, orzekania i skazywania, zgodnie z tym, czego wymaga i domaga się wspomniane wyżej prawo. Aby zaś wyżej wspomniana wieś mogła być [tym] szybciej ulokowana, wszystkim mieszkańcom [już] w niej osadzonym lub tym, którzy mają być osadzeni, udzielamy wolnizny [*libertas*] od wszelkich naszych świadczeń [*solutiones*], opłat stałych [*collectae*] i prac [*labores*] w okresie dwudziestu lat od bieżącej daty, po jej wygaśnięciu zaś mieszkańcy wspomnianej wsi niech będą zobowiązani płacić co roku tytułem czynszu od każdego łanu

⁶ Obecnie Raniżów, wieś w województwie podkarpackim. W innych dokumentach nazwa zapisywana również jako *Ranischow*.

⁷ Łan (łac. *laneus*), w dawnej Polsce jednostka miary ziemi o zróżnicowanej lokalnie wielkości, ok. 17-25 ha.

⁸ Denar, łac. *denarius*, jednostka monetarna srebrna, w Polsce emitowana od XI do XVI w.

⁹ Sep, osepy, w dawnej Polsce danina składana w ziarnie, por. S. Gloger, *Słownik staropolski*, t. IV, Warszawa 1910, s. 226-227, s.v. *sep*.

¹⁰ Palatyn, łac. *palatinus*, w średniowieczu początkowo urzędnik stojący na czele dworu władcy, na terenie Polski przedmiotem jego działania stopniowo zaczęła być administracja terytorialna w województwach.

¹¹ Kasztelan, łac. *castellanus*, w średniowieczu urzędnik odpowiedzialny za nadzór nad funkcjonowaniem lokalnych jednostek administracyjnych zwanych kasztelaniami.

¹² Sprawy karne (łac. *causae criminales*) według prawa saksońskiego (magdeburskiego) dotyczyły czynów zagrożonych karami cielesnymi z karą śmierci włącznie.

dziewięć skojców [*scoti*]¹³, tytułem zaś dziesięciny trzy skojce, a wspomniani sołtysi winni służyć skutecznie tak, jak zwykli to czynić przedtem, to znaczy z włócznią [*cum lancea*]¹⁴.

Dla poświadczenia tych wszystkich rzeczy została do niniejszego pisma przywieszona nasza pieczęć. Sporządzono i wydano w Opatowie¹⁵, w przeddzień święta Świętego Łukasza Ewangelisty¹⁶, roku Pańskiego tysiąc trzysta sześćdziesiątego szóstego, w obecności Piotra (wojewody)¹⁷, kasztelana sandomierskiego Wilczka¹⁸, podczaszego sandomierskiego Dzierżki¹⁹, kasztelana wiślickiego Dobiesława²⁰, wojnickiego Zawiszy²¹, zawichojskiego Pełki²² i wielu innych wiarygodnych [świadków].

Versio Latina²³

DCCXCIV. 1366, die 17. m. Octobris, in Opatów.

Kazimirus rex Poloniae Stephano et Petro de Chmielów locandi villam in silva Doblowa iure Teutonico Magdeburgensi dat potestatem.

In nomine Domini amen. Noverint universi presencium noticiam

¹³ Skojec, łac. *scotius*, średniowieczna moneta srebrna, równa dwóm groszom i stanowiąca 1/24 część grzywny krakowskiej (*marca*).

¹⁴ Zgodnie z prawem saskim (magdeburskim) na mocy aktu lokacyjnego zasadzcy (wójtowie lub sołtysi) zobowiązani byli do występowania zbrojnie na rzecz suwerena w wypadku prowadzenia przez niego działań wojennych.

¹⁵ Opatów, miejscowość w Sandomierskiem, obecnie w województwie świętokrzyskim.

¹⁶ Tj. 17 października.

¹⁷ Piotr Nieorza herbu Topór lub Śreniawa, wojewoda sandomierski od 1366 r.

¹⁸ Wilczek herbu Rogala, występuje jako świadek w dokumentach z okresu panowania Kazimierza Wielkiego, m.in. w znanym obecnie z XIX-wiecznych odpisów akcie lokacyjnym miasta Kamińska z 1374 r.

¹⁹ Dzierżko z Iwna herbu Grzymała, podstoli kaliski, późniejszy kasztelan łowicki (1380) gnieźnieński (1381), krewny arcybiskupa gnieźnieńskiego Janusza Suchywilka (ok. 1310-1382).

²⁰ Dobiesław z Kurozwek i Chodowa (Kurozwecki) herbu Poraj, ur. ok.1320, zm. ok. 1397, możnowładca z rodu wywodzącego się z Czech, który uzyskał znaczne wpływy za panowania Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego.

²¹ Zawisza z Kowali (Kowalski), kasztelan wojnicki w latach 1366-1376.

²² Pełka, kasztelan zawichojski w latach 1364-1370.

²³ Oryginał pierwotnego przywileju lokacyjnego nie zachował się do naszych czasów. Tekst łaciński, zacytowany w potwierdzeniu Stefana Batorego, podany tu został wg XIX-wiecznej edycji F. Piekosińskiego w *Kodeksie Dyplomatycznym Małopolski*, t. III, Kraków 1887, s. 200-201 (z niewielkimi modyfikacjami w zakresie ortografii i interpunkcji).

habitori, quod nos Kazimirus Dei gracia rex Polonie, volentes ampliare utilitates regni nostri, exnunc discretis viris Stephano et Petro de *Chmielow*, fratribus germanis, nostris fidelibus, damus potestatem locandi villam in silva nostra dicta *Doblowa* circa *Ramizow*, iure Theutonico Maideburgensi, quadraginta mansos continentem, in qua ipsos et eorum successores scultetos facimus per presentes. Redditus autem ad dictam sculteciam assignamus infrascriptos, videlicet duos mansos liberos, tabernam, molendinum cum duobus rotis, mellificia et prata in ipsorum mansis, necnon tercium denarium de qualibet re iudicata et sextum denarium de censu ac eciam competentem partem de collecta dicta *sey*; que omnia ipsis libera deputamus per ipsos et eorum legitimos successores perpetuis temporibus possidenda. Absolvimus insuper dictos scultetos et cmetones predictae ville ab omnibus iudiciis omnium palatinorum, castellanorum et quorumvis iudicum regni nostri et officialium eorundem, ita quod coram eis vel eorum aliquo pro causis tam magnis quam parvis, puta furti, sanguinis, homicidii citati minime respondebunt, sed tantum cmetones coram ipsis scultetis, sculteti vero coram nobis aut nostro iudicio Theutonico scilicet Madeburgensi respondere sint astricti. In causis autem criminalibus supradictis scultetis iudicandi, sentenciandi et condemnandi plenam et omnimodam concedimus facultatem, secundum quod ius supradictum postulat et requirit. Ut autem supradicta villa cicius valeat collocari, omnibus in ea incolis locatis et locandis ab omnibus nostris solucionibus, collectis et laboribus infra viginti annos a data presenti concedimus libertatem, qua expirata incole dicte ville de quolibet manso pro censu novem scotos, pro decima vero tres scotos singulis annis solvere et dicti sculteti servire, prout antea consueverunt, videlicet cum lancea teneantur perpetuis temporibus cum effectu. In quorum omnium testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum.

Actum et datum in *Opatow* in vigilia sancti Luce euangeliste, sub anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo sexto. Presentibus Petro (palatino), Wilczkone castellano, Derscone subdapifero Sandomiriensibus, Dobeslao Wislicensi, Zawissa Woiniciensi, Pelca Zawichostiensi castellanis et aliis pluribus fidedignis.